

УДК 8Г373.2

О.Ю. Карпенко, д-р філол. наук, проф.,
Одеський національний університет імені І.І.Мечникова,
завідувач кафедри граматики англійської мови

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ НЛП В ОНОМАСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Статтю присвячено дослідженню онімних психоментальних комплексів. Інтродукція певних методів НЛП, зокрема аналізу якоріння, підвищує ефективність когнітивно-ономастичних досліджень, що і доведено в статті.

Ключові слова: когнітивна ономастика, нейролінгвістичне програмування, онім, ментальний лексикон, якоріння.

Бурхливий розвиток у сучасному мовознавстві маргінальних галузей на межі філології та філософії, психології, когнітології, нейрофізіології тощо зумовив появу нових тенденцій і в ономастиці. Невпинне просування процесу наукового розвитку, еволюції цієї наукової галузі своїм наслідком має розширення кола студій пропріальної лексики, зокрема появу когнітивного напрямку. Когнітивна ономастика, за формулюванням Д.Г.Бучка, «вивчає буття власних назв у ментальному лексиконі, форми концептуалізації власних назв і способи організації онімних концептів в онімні фрейми» [9, с. 140]. Видається плідним до когнітивних ономастичних студій додати певні аспекти та методи нейролінгвістичного програмування, що дасть змогу дослідити пропріальні концепти під новим кутом зору. Т.Ю.Ковалевська вважає парадигму нейролінгвістичного програмування актуальною для сучасного українського мовознавства, бо можливість верифікації психосемантичних детермінант через нейролінгвістичні метапрограми дає підстави для визначення інваріантів ментальності як світоглядного конгломерату [3].

В когнітивних розробках власні назви вивчаються не в текстах, не в мові, як чинить традиційна ономастика, а в ментальному лексиконі, що певним чином перегукується з твердженням Р.Ділтса, що «нейролінгвістичне програмування вивчає проблему впливу мови на програмування психічних процесів ..., яким чином психічні процеси й нервова система формують нашу мову й мовні шаблони та відбиваються у них» [1, с. 16]. Когнітивна ономастика досліджує мовні процеси на вході (невідомий раніше людині онім входить у її ментальний лексикон або твориться самою людиною) та на виході (онім виходить з ментального лексикону для спілкування в мовлення або зовсім з нього випадає, забувається). Розвитку когнітивної ономастики також істотно допомагають розмаїті експерименти з власними назвами й особливо - формування асоціативних полів, встановлення асоціативного значення слова. Увіходячи до ментального лексикону, власні назви трансформуються, зазнають переробки, стаючи **концептами**, що ми розуміємо як одиниці збереження інформації в ментальному лексиконі. Більш-менш чітко виражена одиниця інформації в процесі людського мислення формується в концепт, структуру якого складають «когнітивні ознаки різного ступеня яскравості (актуальності) для когнітивної свідомості етносу» [8, с. 68]. Завдяки процесам концептуалізації, а також категоризації концепти не лише витворюються зі слів у ментальному лексиконі, а й постійно осмислюються, уточнюються, збагачуються і знаходять своє оптимальне місце в ментальному лексиконі, зрештою шикуючись у фрейми та їхні дрібніші

об'єднання - субфрейми. Фреймове об'єднання концептів спирається на групування денотатів, на позамовну дійсність, як вона пізнається ментальним лексиконом.

Основний постулат нашої теорії спирається на припущення про існування концентричної структури будь-якого онімічного (зокрема антропонімічного) фрейму. Коло - це основна фігура кожного індивідуального фрейму, тоді як у мовному фреймі кіл бути не може, хоч він теж має центр і периферію, адже структурація індивідуального фрейму є чисто суб'єктивною, а структура корпоративних та загальномовних фреймів (абстрактних і певною мірою уявних, бо вибудовуваних теоретично) має об'єктивну орієнтацію. В індивідуальному онімічному фреймі розрізняється щонайменше чотири кола: **ти**-коло, **Ви**-коло, **вони**-коло і **потенційне** коло. Найближче ти-коло, куди входить і найменування власника ментального лексикону, містить найменування членів своєї родини, близьких друзів. Найменування як таке тут стає другорядним виразником концепту. В цьому колі вербальне вираження концепту супроводжується великим масивом розмаїтої невербальної та в тому числі й емоційної інформації. У друге коло антропонімічного фрейму (**Ви**- коло), що помітно ширше від першого, входять найменування людей, яких власник ментального лексикону знає особисто. Тут основними репрезентантами концептів є саме антропоніми. Залежно від ступеня знайомства - ім'я, ім'я та по батькові, прізвище, інколи прізвисько. Це друге коло має теж виразно денотатний характер і поєднує вербальну інформацію з помітними обсягами невербальної. Третє коло індивідуального антропонімічного фрейму складають найменування історичних осіб. Для власника ментального лексикону це - люди, з якими він особисто не знайомий. Інакше кажучи, історичних осіб пізнають не від денотата до імені, як це маємо в перших двох колах, а від імені до денотата. Четверте, останнє, потенційне коло індивідуального антропонімічного фрейму складають антропоніми, що оточують ментальний лексикон, але до нього не входять. Людина цих антропонімів не знає. Однак вона знає про їх існування, має певну інформацію про їхні прикмети. Отже, потенційне коло є невід'ємним, органічним компонентом індивідуального онімічного фрейму - саме воно є регулятором онімічного фрейму, будучи джерелом його поповнення і вмістищем його відпалих компонентів, бо «наша пам'ять є дуже гнучкою та рухомою, її можна порівняти з величезною чорною дошкою, на якій безперервно щось пишеться й витирається» [5, с. 385].

На думку Т.Ю.Ковалевської, застосування й подальше розроблення низки технік та ефективних методик НЛП для широкої амплітуди комунікативних комплексів уможливило їхню усвідомлену емпатизацію завдяки об'єктивному визначенню стрижневих психоментальних настанов співрозмовника [2, с. 112]. Синтез певних аспектів нейролінгвістичного програмування та когнітивної ономастики надасть підстави ввести до нашої теорії щонайменше один, але дуже вагомий термін - **яко-ріння**. **Якір** - це «стимул в теорії умовних рефлексів І.П.Павлова, який позасвідомо викликає постійну реакцію (стан, настрій) в людини» [6, с.164]. Дійсно, процес якоріння є тісно пов'язаним із рефлексорною теорією, яку розробляли І.П.Павлов,

І.Ф.Голочинов, Е.Твітмайер. Термін **якоріння** з'явився значно пізніше у роботах Р.Бендлера, Д.Гріндера, А.Тверського, Д.Канемана та ін. За О.О.Селівановою, якоріння - «психологічний пусковий механізм каузації, що характеризується тенденцією будь-якого елемента досвіду викликати в пам'яті весь досвід і має рефлексорну й асоціативну природу» [7, с. 799]. Природу якоріння А.Тверський та Д. Канеман розуміють так: «Різні точки відліку призводять до різних оцінок, які є упередженими щодо ініціальної значущості. Ми називаємо цей феномен якорінням» [14, с. 1128]. Тобто якір - це «внутрішня чи зовнішня репрезентація, яка відтворює іншу репрезентацію» [10, с. 191].

Якоря - це «прости, очевидні, всеосяжні процеси», які забезпечують нам внутрішню стенограму, «за якою відразу підключаються ресурси для негайної реакції на ситуацію» [11, с. 175-176]. Якоря можуть бути встановленими самим життям, як, наприклад, шлюбний марш Мендельсона може в деяких людей (але не в усіх) викликати щасливі спогади весілля з відповідним настроєм та фізіологічною реакцією. Крім того, якоря можуть свідомо чи ні встановлюватися іншими людьми - щось випадково чи навмисно зроблене знову ж таки може викликати постійну реакцію. Найяскравішим прикладом саме такого типу якоріння може бути політична реклама, яка переважно базується на маніпулюванні свідомістю реципієнтів.

Якоря можуть бути позитивними чи негативними, що залежить від похідної ситуації та її наслідків для даного індивіда. Скажімо, ім'я першої вчительки цілком можливо буде викликати цілий комплекс позитивних реакцій: відчуття вдячності, людського тепла, порозуміння, цікавості. Людина може пам'ятати її голос, її образ, навіть запах її парфуму. Тобто якір може бути репрезентовано в усіх репрезентативних системах - візуальній, аудіальній, кінестетичній. Що більше задіяно систем та підсистем, то сильніший якір, який закріплюється поступово в усіх типах пам'яті [12, с. 258-261] - сенсорній, короткочасній та довгочасній (чи семантичній), причому тільки в останній онім-якір кодується візуально, акустично чи кінестетично.

Природу якоріння у нейролінгвістичному програмуванні пояснюють через явище рефлексорних реакцій та процесів асоціювання [4, с. 287]. Якір завжди викликає певну **фізіологічну** реакцію на відміну від простого асоціативного зв'язку, бо **асоціація** - це «динамічний тимчасовий нервовий зв'язок між ... психічними явищами ..., а також їхніми позначеннями в мові, який утворюється за певних умов на підставі рефлексу суб'єктивного реагування на відповідні стимули» [7, с. 44]. Тобто відмінність якоря від асоціації полягає, по-перше, у фізіологічному складнику реакції на стимул, по-друге, в часі існування зв'язку із стимулом. Якір - це постійний, а не тимчасовий зв'язок, який актуалізується за будь-яких обставин. Оскільки саме онімичні концепти пов'язуються з іншими складниками ментального лексикону як їхні упорядники й організатори, то можна твердити, що власні назви оптимізують роботу ментального лексикону й підвищують його ефективність. Саме оніми слугують найпотужнішими якорями, особливо коли ці оніми належать до першого кола. Можемо припустити, що потужні якоря обіймають всі без винятку власні назви цього кола.

Узагальнюючи викладене, відзначимо, що у мові та її використанні, тобто в комунікації, власні назви є необхідним, обов'язковим компонентом. У ментальному лексиконі організаційна роль, функціональна вагомість власних назв стає ще більшою. Власне кажучи, найвагомішою видається роль власних назв у процесі запам'ятовування і, відповідно, згадування. Меншою, але теж важливою є робота онімів під час формування та формулювання думки, а відтак - комунікації, усного та писемного спілкування. Ще меншу, але теж досить помітну навантаженість власні назви мають при сприйнятті та розумінні тексту. Оніми першого кола - це якоря, тобто вони викликають не лише асоціативну реакцію, а й фізіологічну.

Одним із найпродуктивніших методів дослідження когнітивної ономастики є асоціативний експеримент. До власне психолінгвістичного експерименту з встановлення асоціативного наповнення оніма можемо додати безпосереднє спостереження за реакціями інформанта - калібровку, завдяки якій можна дослідити фізіологічну реакцію на онім. За певними ознаками спостерігач встановлює наявність яскравої фізіологічної реакції на певний стимул, що і дає змогу уналежнити його до першого кола індивідуального онімичного фрейму, бо до цього кола мають входити тільки ті пропріальні одиниці, якоріння яких відбулося.

Список використаної літератури:

1. Дилтс Р. Фокусы языка/Р.Дилтс- Изменение убеждений с помощью НЛП.-СПб: Питер, 2011.-256 с.
2. Ковалевська Т.Ю. Нейролінгвістична природа мовленнєвих предикатів у комунікативних аспектах / Т.Ю.Ковалевська// Філологічні дослідження. - Одеса : ОНУ ім.І.І.Мечникова, 2009. - С. 109-113.
3. Ковалевська Т.Ю. Перспективи нейролінгвістичного програмування в сучасному мовознавстві / Т.Ю.Ковалевська// Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1077>
4. Ковалевська Т.Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування / Т.Ю.Ковалевська. - Одеса: Астропринт, 2001. - 344 с.
5. Майерс Д. Психологія / Д.Майерс. - 3-є изд. - Минск: Попурри, 2008. - 848 с.
6. Плигин А.А., Герасимов А.В. Руководство к курсу НЛП-Практик / А.А.Плигин, А.В.Герасимов. - М.: Твои книги, 2009. - 576 с.
7. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О.Селіванова. - Полтава: Довкілля-К, 2010. - 844 с.
8. Стернин И.А. Когнитивная интерпретация в лингвокогнитивных исследованиях / И.А.Стернин // Вопросы когнитивной лингвистики. - 2004. - № 1. - С.65-69.
9. Словник української ономастичної термінології / Уклад. Бучко Д.Г., Ткачова Н.В. - Харків: Ранок-НТ, 2012.- 256 с.
10. Холл М., Боденхамер Б. Полный курс НЛП / М.Холл, Б.Боденхамер. - СПб: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. - 635 с.
11. Элиас Д. Поиск истинной магии: трансперсональный гипноз и гипнотерапия / НЛП / Д. Элиас. - М.: Профит Стайл, 2008. - 400 с.
12. Gross R. Psychology. The Science of Mind and Behavior/ R Gross. -6th ed. -L.: Hodder Education, 2010.-902 p.
13. Meyer S. New Moon / S.Meyer. - L.: Atom, 2010. - 497 p.
14. Tversky A., Kahneman D. Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases / A.Tversky, D.Kahneman // Science, New Series.-Vol. 185, No. 4157. - 1974. - P. 1124-1131.

Е.Ю. Карпенко

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова,
заведующая кафедрой грамматики английского языка

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДОВ НЛП В ОНОМАСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ**Резюме**

Статья посвящена исследованию онимных психоментальных комплексов. Интродукция некоторых методов НЛП, в частности анализа якорения, повышает эффективность когнитивно-ономастических исследований, что и подтверждено в статье.

Ключевые слова: когнитивная ономастика, нейролингвистическое программирование, оним, ментальный лексикон, якоение.

Е.У. Karpenko

Odessa I.I.Mechnikov National University,
Head of the Department of English Grammar

NLP METHODS USAGE IN ONOMASTIC RESEARCHES**Summary**

The article is dedicated to onymic psychomental complexes. Introduction of certain NLP methods such as anchor analysis enhances the effectiveness of cognitive onomastic research, which is proven in the present article.

Key words: cognitive onomastics, neuro-linguistic programming, onym, mental lexicon, anchor.